

A dualizmus időszakában a karhatalmi fellépés alatt a közigazgatás működésének olyan támogatását értették, melyben a legitim fizikai erőszak állami monopóliumával bíró fegyveres testületek jelenléte vagy intézkedése volt szükséges. A korszakban mindenképpen meg kell különböztetni a „karhatalom” és a „rendőri segély” fogalmát, melyek között azonban nem volt éles határvonal. Beszélhetünk szűkebb és tágabb értelmű karhatalomról. Tágabb értelemben a hatósági tevékenységek fegyveres erővel történő támogatását jelentette, míg szűkebb értelemben a csapaterővel végrehajtott feladatokat. A szó közönséges értelmében a karhatalom olyan segítséget jelentett, amely fegyveresen jelenik meg és éppen fegyverének tekintélyével oszlatja el a törvényességet fenyegető veszedelmet és állítja helyre a megzavart közrendet.

Nem különült el élesen a rendvédelmi és a honvédelmi, azaz a haderő alakulataival megvalósított karhatalmi tevékenység sem, hiszen a Magyar Királyi Csendőrségen túl szükség esetén a hadsereg csapatai is részt vettek közbiztonsági jellegű feladatokban.

A karhatalom fogalmának értelmezése a dualizmus korában

A csendőrség tevékenységi körében az arra feljogosított hatóság vagy tisztviselő felhívására illetve kirendelésére teljesített szolgálatok között el kell különíteni a *karhatalmat*, a *rendőri segélyt*¹ és az ezekkel rokon tartalmú, de más jogalapon nyugvó *felszólítás vagy rendelkezés folytán teljesített közbiztonsági szolgálatot* (ilyenek voltak a több törvényben is megjelenő *visszakísérés és kivezetés*).² A haderő kapcsán a szabályozás fejlődésével csak karhatalmi alkalmazásról és szolgálati formáról lehet beszélni, hiszen a többi feladat fegyveres biztosítására külön szervezetek alakultak és fejlődtek.

A korabeli közigazgatási nyelvezetben és jogszabályi szóhasználatban a karhatalom kifejezést több, eltérő jelentést hordozó értelemben alkalmazták, melyek nem egyszer ellentétben álltak a szó által leírt intézkedés tartalmával. A szó jelentése is változott, árnyaltabb értelmet kapott az idők folyamán, így míg kezdetben a „karhatalmi” szinte egyet jelenthetett a „közbiztonsági” fogalommal, később inkább a mai értelemben vett csapaterő alkalmazását jelentette. A „karhatalom” kifejezés folyamatos pontosításra, értelmezésre szorult a közigazgatásban, mivel esetenként akár néhány fős erőt is így neveztek meg. Megjegyzendő azonban, hogy például az idézésre meg nem jelent személy elővezetésére kiküldött 2 fős csendőr járőr is karhatalmi személyzet volt, mivel a fogalmi ismerveknek teljes mértékben megfelelt.

A karhatalom nem volt más, mint a fenyegetett törvényesség biztosítására, a megzavart közrend helyreállítására kirendelt fegyveres erő. Eszerint meg kell különböztetni rendvédelmi és honvédelmi karhatalmat. A haderő igénybevételének fő szabály szerint csak az adott helyen és időben rendelkezésre álló rendvédelmi erő elégtelensége esetén lehetett helye. Összességében karhatalmi teendőnek tartották azokat a tevékenységeket, amelyek megvalósítása során fizikai kényszer alkalmaztak, vagy ilyen kényszer demonstrálása szükséges volt. Ebből adódóan tehát a karhatalmi tevékenységek ellátására azon szervezetek voltak alkalmasak, amelyek az adott rendvédelmi célfeladat ellátása érdekében fizikai kényszer alkalmazására is jogosultak és képesek voltak.³ A rendvédelmi csapaterős teendők a vizsgált időszakban a karhatalmi feladatoknak csupán egy részét, a karhatalmi tevékenységi körnek csupán legvégső állomását képezték, és csak akkor alkalmazták, amikor más jellegű megoldások már alkalmatlanok voltak.⁴

A Magyar Királyi Csendőrség karhatalmi alapfeladatát döntően a tágabb értelemben vett karhatalmi tevékenység képezte, míg a haderő alkalmazására szinte kizárólag a szűkebb értelmű, csapaterős feladatoknál volt szükség. A csendőrség teljes megszervezéséig azonban a közigazgatási szervek szigorúan szabályozott keretek között a haderő csapatait is szélesebb körben igényelheték. Később a véderő csapatait akkor vonták be a csapaterős rendvédelmi tevékenységek megvalósításába, ha arra a csendőrség valamilyen okból elégtelennek mutatkozott.

A haderő rendvédelmi célú alkalmazására nemcsak rendkívüli viszonyok között, hanem a Magyar Királyi Csendőrség létrehozásakor is volt példa, bár nem a klasszikus értelemben. Az 1885. IV. 22-én kelt legfelső elhatározás alapján honvédek osztoztak be a szerveződő csendőrségbe, mint „karhatalmi segédek.”⁵ A honvéd karhatalmi segédek vezénylese 1887-ben szűnt meg és ezt követően az egyes honvédek önálló rendvédelmi alkalmazása tilos volt, ezt a csendőr járőrök megerősítése tárgyában kiadott belügyminiszteri rendelet jogszabályi szintre is emelte.⁶

A csendőrségi karhatalom igénye már 1867-ben is gyakran felmerült és egyre több hatósági eljárás követelte minisztériumi szintű iránymutatások kiadását. Az igazságügy miniszter 1867. VI. 22-én kelt rendeletében megfogalmazta, hogy a magánjogi és bírósági ügyekből eredő karhatalmi igények

kielégítésre „a csendőrséget helyettesítő s ennek teendőivel megbízott közegek alkalmaztassanak.”⁷ Voltak azonban olyan esetek, amikor a rendvédelmi közegek a feladat végrehajtására nem álltak rendelkezésre, így továbbra is haderő támogatta a hatósági eljárásokat. A felvonulás költségeit ekkor a kirendelő hatóság viselte.⁸ A belső rend fenntartásának feladataira a haderő folyamatos kirendelése azonban nem volt fenntartható a fejlődő polgári államban, így a közigazgatást minden tekintetben kiszolgálni képes, professzionális és központosított szervezetre volt szükség. A Magyar Királyi Csendőrség felállításával a legtöbb probléma megoldódott, hiszen a testület első szolgálati utasítása szerint a csendőrség a közcsend, rend és biztonság fenntartása érdekében a közigazgatási hatóságok rendelkezése alatt állt. Ezek hivatalos felszólításainak feltétlenül engedelmeskedni tartozott és a felhívás megbírálásába nem bocsátkozhatott.⁹ Komolyabb fegyveres erő felvonulztatását azonban továbbra is csak a haderő tudta biztosítani, a csendőrségi karhatalmat más rendvédelmi szervezet létszámánál és felszerelésénél fogva sem tudta támogatni. A dualizmus időszakában mintegy 33 378 fő teljesített szolgálatot a Magyar Királyság állami és önkormányzati rendvédelmi testületeinél.¹⁰ A mai viszonyokhoz képest szerény létszámú szervezetek szétagolt, elszórt díszlókációval rendelkeztek, ami jelentősen korlátozta az összpontosítások idejét és méretét, valamint általában felszerelésük, fegyverzetük sem volt alkalmas a belső rend csapaterős fellépéssel történő helyreállítására.

Valószínűleg a szervezetek alacsony létszáma és a fellépésüket kísérő nagyobb tekintély eredményezték, hogy a csapaterős karhatalmi feladatokra kirendelt csendőri erő legfeljebb őrs vagy szakasz erejű volt. A legnagyobb mérvű erőkoncentráció, amelyet a dualizmus időszakában így kialakítottak zászlóalj erejű volt és ennek létszáma sem haladhatta meg a 300 főt.¹¹

A csendőrség katonailag szervezett őrtestület volt, így az állomány felkészültsége alapvetően tartalmazta a csapaterős karhatalmi alkalmazásra vonatkozó ismereteket, ami a katonai kiképzésen és a kötelékekben végrehajtott harceljárások ismeretén alapult. Az egyéni fegyverzet szintén alkalmas volt a csapaterős fellépésre.¹² A mai szemmel radikálisnak tűnő szuronytámadás és löfegyverhasználat kapcsán szükséges megjegyezni, hogy a kirendelt karhatalom fellépése a rendelkezésére álló felszereléshez igazodott, amely katonai volt. Ennek megfelelően katonai taktikát alkalmaztak és gyalogsági (vagy épp lovassági) kötelékharcként értelmezték a rendvédelmi fellépést. Ez a felfogás megfelelt a korabeli Európa rendvédelmi gondolkodásának, hiszen a francia csendőrségnél is csak 1929-ben merült fel a gumibot rendszeresítésének kérdése.¹³

A csendőrség lényeges vonása tehát, amely megkülönböztette más rendvédelmi szervezetektől és főképp a rendőrségektől, a kompetenciája volt. A dualizmus-korszakbeli rendőrségek önálló hatósági jogkörrel rendelkeztek. Ezzel szemben a Magyar Királyi Csendőrség feladatát a közigazgatási intenciók megvalósításának biztosítása képezte szükség szerint akár fizikai erő, kényszerítő intézkedések, végső soron fegyverhasználat által is.¹⁴

A rendvédelmi testületek a fentiek szerint nem rendelkeztek monopóliummal a karhatalmi teendők ellátását illetően. Ilyen jellegű feladatokra a haderő a fentiek tükrében továbbra is igénybe vehető volt. Ebbe elsősorban a Magyar Királyi Honvédség csapatait vonták be,¹⁵ bár a jogi szabályozásból a közös hadsereg elsőbbsége következett volna hasonló esetekben. A haderő alakulatainak igénybevétele a korabeli honvédelmi törvények tették lehetővé, az igénybevétel módját pedig rendeletekben és szabályzatokban rögzítették. A véderő rendvédelmi csapaterős feladatokba történő bevonása sem tekinthető magyar sajátosságnak, mivel hasonló volt a helyzet a környező országokban, illetve a kontinens vezető hatalmai, Németország és Franciaország tekintetében is.¹⁶ A haderő alakulatainak karhatalmi célra történő igénybevétele nem csorbította a kivételes hatalomról szóló törvénycikkben¹⁷ foglaltakat, ugyanis erre nem csupán a kivételes hatalom időszakában került sor, illetve a karhatalom végső soron a polgári hatóság felügyelete alá került. A polgári közigazgatás rendelkezésére bocsátott karhatalmak és segédletek után a civil hatóságoknak a honvédelmi tárca felé külön elszámolás szerint térítést kellett fizetniük. A haderő alakulatait a részletesebb szabályozás megszületéséig például pénzügyőri szolgálatokra, közigazgatási vagy közbiztonsági célokra (pl. vesztegzár, záróvonal fenntartása, foglyok őrkíséréte, rablók elleni kiküldetések), a hatóságok által kibocsátott rendelkezések és tilalmak végrehajtására, adóvégrehajtó különítményként, postakíséretül, árvizeknél és más elemi csapásoknál segítségnyújtásra, polgári közigazgatás alá tartozó pénztárak, börtönök és egyéb intézetek őrzetére éppúgy igénybe lehetett venni, mint a fentiekre elsődlegesen szánt csendőri erőt.¹⁸

A dualizmus időszakában tehát nem emeltek áthidalhatatlan akadályokat a külső és a belső védelem megvalósítására létesített testületek igénybe vétele elé a rokon szakterületeken. A fővárosi rendőrség detektív testületét például szükség esetén bevonták az ellenséges hírszerzők elleni akciókba

és a haderő csapatait is igénybe vették karhatalmi teendők ellátására. A korabeli gyakorlat egy-egy feladatot illetően a testületek alkalmasságát tekintette mérvadónak.

A Magyar Királyi Csendőrség és a hadsereg által megvalósított karhatalmi teendők közötti fontos gyakorlati különbség azonban az volt, hogy míg a haderő által a karhatalmi teendők végzésére vezényelt személyi állomány a közigazgatási tisztviselők mellé csak olyan számban volt biztosítható, hogy a feladat megoldására minden körülmények között képes legyen — vagyis legalább raj, de inkább szakasz erőben —, addig a csendőri karhatalom kisebb egységekre is széttagolható volt. A haderő által kivezényelt karhatalmat mindig tiszt irányította és az egyes katonák önálló intézkedési jogkörrel nem rendelkeztek, míg a csendőrségi karhatalom a csendőr járőr cselekvési szabadságát élvezte. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy a haderő karhatalmi feladatok teljesítésére vezényelt személyi állománya előtt elkövetett kihágásra az észlelők nem intézkedhettek, míg a csendőröket intézkedési kötelezettség terhelte.¹⁹

Idővel a karhatalom szabályozása mind tágabb, mind szűkebb értelemben egyre részletesebbé vált és azt a polgári közigazgatás kiemelt kérdésként kezelte. A katonai feladatok közbiztonsági megfelelőjeként kezelt csapaterős karhatalmi tevékenység szabályozására elsősorban a honvédelmi miniszter intézkedett, míg a polgári hatóságok részéről történő kirendelés módjára, a költségek viselésére a igazságügy- és belügyminiszter.

A honvédelmi miniszter 1876. évi körrendeletével,²⁰ valamint a mellékleteként kiadott utasítással első ízben teljes és pontos szabályozást biztosított mind a közhatóságok, mind a katonai parancsnokságok által követendő eljárás tekintetében. A rendelet leszögezi, hogy a haderő csapatait karhatalmi feladatok teljesítésére csakis abban az esetben lehet kirendelni, ha a „politikai hatóságok” rendelkezésére álló közbiztonsági erő nem elegendő. A legsürgősebb eseteket kivéve ezek a polgári hatóságok döntöttek saját erejük elégséges voltáról, illetve a haderő igényléséről. Ha a sürgős karhatalmi beavatkozás igénye miatt a kirendelő közvetlenül a haderő területileg illetékes állomás-parancsnokságához fordult, erről a belügyminiszternek táviratilag azonnal jelentést kellett tennie.

A rendelet mellékletét képezi az *„Utasítás a sorhadi vagy honvédségi karhatalomnak igénybevétele alkalmával a közhatóságok részéről követendő eljárásról”*, amely a karhatalom célját a következők szerint fogalmazza meg: *„... a közhatóságok támogatása, hogy ez által azoknak törvényes rendelkezéseik és hivatalos működéseik ellenében vetett erőszakos ellenállás ellen, a szükséges anyagi erő szolgáltatásuk.”*

Az utasítás felsorolja azon hatóságokat és közegeket, akik közvetlenül fordulhattak a haderő parancsnokságaihoz karhatalmi igénnyel. A 2. pont k) alpontjában már itt megtalálható volt az erdélyi csendőr-parancsnok és szárny-parancsnokok, amely a későbbi szabályozásban folyamatosan bővülő csendőrségi személyi körrel jelent meg. A felsorolt személyek a hadsereg legközelebbi helyőrséghez fordulhattak igényükkel a karhatalom céljának megjelölésével. A kiküldött erőt természetesen a karhatalmi feladatok teljesítésére felkészített alakulatok parancsnoka határozta meg. A Magyar Királyi Honvédség karhatalmat csak akkor szolgáltatott, ha az adott területen a közös hadsereg csapatai nem, vagy nem kellő létszámban álltak rendelkezésre.

Fontos korlátozó rendelkezés volt, hogy helyőrségen belül az állomás-parancsnok mindig kiállíthatott karhatalmi egységet, helyőrségen kívüli alkalmazásra azonban csak akkor, ha ezáltal a helyőrség katonai képességei jelentősen nem csökkentek. A halasztást nem tűrő esetekben a lakotanya ügyeleti tisztjei és csapat-parancsnokai is küldhettek ki állományukból karhatalmi osztagot saját felelősségükre. Az előre látható igények felterjesztése azonban mindig a Magyar Királyi Belügyminisztérium útján történt, amely a budapesti katonai hadfőparancsnokság útján intézkedett a teljesítésre.

A polgári hatóságok által kikért, a haderő karhatalmi feladatokat ellátó csapatainak tényleges fegyveres alkalmazásakor a közigazgatási tisztviselő háttérbe vonult és a további intézkedések tisztán katonai szempontok szerint történtek.²¹ Ez komoly garancia volt a katonai erő politikai vagy önös célokra történő felhasználása ellen, több részletszabály azonban nem volt teljesen kidolgozott.

A fenti rendelet és utasítás módosítására és átdolgozott újbóli kiadására a honvédelmi miniszter 1886. körrendeletével került sor 1887. I. 16-án.²² Az új rendelet mellékleteként kiadott *„Utasítás”* jelentős módosításokat nem, inkább aktualizálást és a közigazgatási szervezet változásaihoz igazítást jelentett. Az utasítás 2. pont k) alpontja — a Magyar Királyi Csendőrség felállításából eredő megváltozott helyzet miatt — a haderő karhatalmának igénylésére közvetlenül feljogosított hatóságok és közegek között felsorolja a csendőrség tiszti parancsnokságait, valamint szükség esetén minden szolgálatban levő csendőrt. Az előre látható karhatalmi igények kirendelési rendjében változást jelentett, hogy a Magyar Királyi Belügyminisztérium az illetékes hadtest-parancsnoksághoz továbbította a megkeresést.²³

A szabályozás újabb módosítására és jelentős kiegészítésére a honvédelmi miniszter „*Utasítás a magyar korona országaiban a hadseregbeli vagy honvéd karhatalomnak igénybevétele alkalmával a közhatóságok részéről követendő eljárásra nézve*” című 1896. évi rendeletének a kiadásával került sor.²⁴

Az utasítás a korábbiaktól eltérően jelentős részletszabályokat tartalmaz a karhatalmi fellépésre és az erők alkalmazására nézve. A 2. pont kiemeli, hogy a haderő karhatalmának kirendelését alaposan meg kell fontolni, mert a csendőri erő idejében történő alkalmazása és a rendbontókkal szembeni törvényes eljárás célravezetőbb, mint a katonai erődemonstráció. Ha a rendelkezésre álló csendőrségi erő nem elégséges a feladatok végrehajtásához, úgy a belügyminisztertől nagyobb csendőri összpontosítást kell kérni. Fontos és a polgári állam szellemiségét erősítő rendelkezés volt, hogy a haderő a továbbiakban csak akkor volt igénybe vehető, ha az összpontosított csendőri erő sem elégséges. Megállapítható tehát, hogy az 1886-os utasítás óta a csendőri karhatalmi erő olyan mértékben felértékelődött, hogy azt már a csapaterős feladatok elsődleges végrehajtójának tekintették. Szükséges volt azonban szem előtt tartani azt is, hogy nagyobb területet érintő vagy súlyos, fegyveres harcot igénylő esetekben továbbra is a haderő karhatalma volt a közrend helyreállításának elsődleges eszköze.²⁵

A korabeli jogértelmezés szerint tehát a konkrét harcfeladatra kirendelt karhatalmat továbbra is elsősorban a haderő szolgáltatta, és a csendőrség, valamint a rendőrségek fordulhattak a haderő karhatalmi segítségéért, emellett pedig saját szervezetükben is létrehozhatók voltak összpontosítások. A fővárosi rendőrségről szóló 1881. évi törvény²⁶ részletes leírása szerint a rendet és a közbékét komolyan veszélyeztető, nagyobb mérvű népcsoportosulás vagy tényleges lázadás esetében a sorkatonaság vagy honvédség „segélye” igénybe vehető. A rendőrségek — bár később a fővárosi rendőrség saját szervezetében is létrehozott karhatalmi alakulatot — összességében nem voltak alkalmasak a tömegkezelési feladatok ellátására, így ennek teljesítése céljából megfelelőbb fegyveres erőhöz fordultak. Ezt követően a haderő karhatalmának igénylése mindinkább háttérbe szorult, helyette pedig egyre nagyobb szerephez jutott a csendőrség karhatalmi igénybe vétele.

Adódhatott azonban olyan helyzet, amikor egy karhatalmi képességekkel rendelkező szervezet képviselője más szervezet erejének kirendelését kérhette a szükség okán. Az 1896. évi honvédelmi miniszteri rendelet a haderő karhatalmának igénylésére közvetlenül feljogosított hatóságok és közegek között továbbra is felsorolta a szolgálatban levő csendőrt is, azonban az előre látható karhatalmi igényekkel a belügyminiszterhez csak a csendőr-parancsnokok fordulhattak.²⁷ Ez is megerősíti azt a nézetet, miszerint a karhatalom kirendelését elsősorban nem a szervezet, hanem az adott feladatra való alkalmasság és képesség határozta meg, ami nagyon rugalmas és gyorsan reagáló karhatalmi struktúrát eredményezett.

Az 1896. évi karhatalmi utasításban újdonságot jelentett, hogy az igénybevétel módja részletesen szabályozásra került. A haderő karhatalmának igénylése írásban történt az alkalmazás céljának, idejének megjelölésével, valamint a karhatalommal történő kapcsolattartásra kijelölt hivatalos közeg feltüntetésével.

További fontos, garanciális szabályként – a csendőrségi szolgálati utasítás rendelkezéseihez hasonlóan – megjelent, hogy a karhatalom a hatósági tevékenységben nem vehet részt. Ez a korlátozás olyan komoly volt, hogy a rendőri közegek elégtelensége esetén más hatóságok feljogosított tisztviselői, sőt még a hatóságok által kirendelt „részrehajlatlan bizalmi férfiak”, vagyis polgári személyek is igénybe vehetők voltak, de a katonák nem.²⁸

Ugyanez a garanciális szabály állt a csendőrség karhatalmi fellépései mögött is, ami mind a kirendelő közigazgatási hatóságot, mind az eljáró csendőröket világos, átlátható felelősségi viszonyok közé szorította. Mindkét fél a saját működésén belül bekövetkezett eseményekre reagálva hozta meg kizárólagos döntéseit és viselte azok felelősségét. Rendelkezésre állt tehát a kellő döntési szabadság a karhatalom alkalmazása során is, amelynek – az 1896. évi karhatalmi utasítás szövege szerint – polgári hatóságot képviselő hivatalos közeggel „lehetőleg egyetértőleg” kellett történnie. A haderő csapataiból álló vagy csendőrségi kordonok mellé mindig megfelelő számú rendőri erő vezénylése volt szükséges, hogy a közlekedők ellenőrzése, igazoltatása, feltartóztatása biztosított legyen.²⁹

Az igazságügy miniszternek a karhatalom igénybevétele tárgyában kibocsátott rendelete az igazságügyi hatóságok számára is egyértelművé tette az új szabályozás kizárólagosságát és mellékletében közölte a karhatalmi utasítást is.³⁰

A jogi szabályozás fejlődésével a karhatalom pártecéloknak vagy magánérdekeknek megfelelő alkalmazását is a lehető legtöbb garanciális szabály bevezetésével kívánták elkerülni. Az esetleges negatív tapasztalatoknak megfelelően módosították a kirendelésre jogosultak körét. A főispánokat

például az 1905. évi honvédelmi miniszteri rendelet³¹ felvette a csendőrség és a haderő karhatalmát igénybe venni jogosultak körébe, azonban ezt egy 1906. évi belügyminiszteri rendelettel³² törölték. Ezt leginkább a főispánok politikai természetű feladatköre indokolta valamint az, hogy a karhatalom kirendelését az állam a közigazgatási apparátus erre felkészített tisztviselőire kívánta bízni.

A karhatalom kirendelésének és alkalmazásának szabályozásával párhuzamosan a gyülekezési jog korlátai is egyre világosabbá váltak. Az 1900. évi szolgálati utasítás szerint a csendőrnek mindig kiemelt figyelmet kellett fordítania a munkásmozgalmakra, sztrájkokra és más csoportosulásokra, melyekről azonnal jelentést kellett tennie a közigazgatási hatóságnak. A népgyűléseknél vagy „csődüléseknél” a csendőrségnek a közigazgatási hatóság utasításai szerint kellett eljárnia, a gyakorlati végrehajtásra nézve azonban az általános jellegű rendelkezéseken túl kevés instrukciót kapott a szolgálati utasítástól. A gyülekezési jog szabályozása hosszú időn keresztül nem volt teljes és a „közigazgatási hatóság utasításai” kaptak hangsúlyt a jogszabályi hiányok kitöltésekor. A jogi szabályozás fejlődésével azonban egyre jobban körülhatárolhatóvá vált a csendőri fellépés működési tere és mindinkább jogi alapokon, nem pedig eseti rendelkezéseken nyugodott.

A népgyűlések tárgyában kiadott 1898. évi belügyminiszteri körrendelet³³ kihágásnak minősítette a felosztatott népgyűlések folytatását, ezáltal egyértelmű jogalapot teremtett a csendőrségi fellépések számára. A kihágási büntető törvénykönyvről szóló miniszteri rendelet szerint csak valamely rendőri tilalom megszegése minősülhetett kihágásnak,³⁴ így a tömegkezelési, tömegoszlatási feladatok a jogi gondolkodásban is egyre inkább a polgári hatóságok kompetenciájába kerültek és mind a katonai fellépés, mind a kialakult helyzet haderővel történő központi jellegű kezelése háttérbe szorult.

A tárgykör legteljesebb szabályozása első ízben a gyülekezési jog gyakorlásáról szóló 1913. évi belügyminiszteri körrendelettel³⁵ született meg, amely a törvényi szabályozás megalkotásáig hatályos átmeneti rendelkezés volt. Ebben a jogi helyzetben már egyértelmű volt a csendőri karhatalom elsőbbsége a haderő karhatalmával szemben, mivel csak a csendőri karhatalom volt képes a kihágások elkövetőivel szemben is intézkedéseket foganatosítani, míg a haderő karhatalmának kompetenciája csak a „harcfeladat” végrehajtásáig terjedt.

A választói jog büntetőjogi védelméről, valamint az országgyűlési képviselők választásáról szóló 1913. évi törvények³⁶ súlyos büntetéseket állapítottak meg azokkal szemben, akik a választójog szabad gyakorlását erőszakos, megfélemlítő vagy megszegő cselekményekkel zavarták meg vagy megghiúsították. Ha a cselekményt csoport követte el, a felbujtók és a vezetők büntetése súlyosabb volt, ami elfogásuk kötelezettségét róta a csendőrségre. A „főcinkosok” és „felbujtók” elfogása folyamatosan jelen volt a csendőrségi feladatok homlokterében, és végső soron ennek eszközéül szolgáltak a tömeg szétesztatására tett intézkedések (pl. a szuronytámadás), amelyek kimozdították a tömeget és lehetőséget adtak az elkövetők kiemelésére.³⁷

A haderő és a csendőrség karhatalmi fellépése

A dualizmus korának polgári gondolkodására jellemzően a karhatalmat megelőző és elrettentő jellegű szolgálatként értelmezték. Ennek megfelelően a felderítés és a karhatalmi felkészülés is nagy hangsúlyt és részletes szabályozást kapott. Míg a végrehajtás gyakorlati kérdéseivel a csendőrségi szabályzatok is foglalkoznak, a karhatalmi felderítés és megelőző intézkedések elsősorban a honvédségi szabályzatokban jelennek meg. A honvéd és csendőr-parancsnokságok saját belátásuk szerint megelőző jelleggel olyan rendszabályokat vezethettek be, amelyek az azonnali karhatalmi fellépéshez szükségesek voltak.³⁸

Amint az események látható formát öltöttek és a tiltakozók az utcára vonultak, a polgári hatóság karhatalmat rendelt ki. Az események csapaterős beavatkozást igénylő szakaszában a polgári tisztviselő háttérbe vonult és a törvényes rend helyreállításáig a karhatalom parancsnoka vette át az irányítást. A lázongás elfojtásához szükséges intézkedéseket tehát a parancsnok tisztán katonai szempontok alapján vezette be és a Magyar Királyi Honvédség Szolgálati Szabályzatának I. rész 72. §-a szerint kellett eljárnia.³⁹ Alapvető szabály volt, hogy minden karhatalmi kötelék olyan erős legyen, hogy feladatának sikeres megoldása, valamint a fegyver becsületének megóvása minden körülmények között biztosítva legyen.

A közigazgatási hatóság képviselőjét a karhatalmi erő mellett az alkalmazott létszám határozta meg: míg kisebb járőr erejű karhatalmi csoport mellett rendőri közeg jelenléte is elégséges volt, addig nagyobb csapat mellett rendőrkapitány vagy vezető tisztviselő megjelenése volt szükséges. Közigazgatási tisztviselő vagy rendőr jelenléte nélkül a haderő által kirendelt karhatalmi erő – ha csak súlyos erőszakos cselekményeket nem tapasztalt – nem intézkedett, a csendőrkötelék viszont saját kezdeményezésre is intézkedésbe kezdhettek, ha ez a karhatalmi célt nem veszélyeztette. A kirendelt

karhatalmakra azonban egységesen elmondható volt, hogy amennyiben a kirendelő hatóság közege indokolatlan és tartósan távol volt, a karhatalom további utasításig bevonult osztagához. A karhatalom a közeg intézkedését nem bírálhatta, de ha a csendőrségi szolgálati utasítás 29. § (3) bekezdésében foglaltak nyilvánvalóan fennálltak, az együttműködést kivételesen megtagadhatta.

A karhatalom parancsnoka az alkalmazás előtt gondosan felmérte a helyszínt és a várható feladatot, majd ehhez igazította a rendelkezésre álló erő elosztását. A parancsnok a karhatalmi erőt rend szerint 4 fős csoportokba, ún. tagpárokba osztotta be altiszt vezetésével. Az előre kijelölt tagpárokat azonnal külön feladatra lehetett küldeni az alkalmazás során, de a kötelékben is maradhattak.⁴⁰ Fontos, hogy az összpontosított erőket – még a közigazgatási tisztviselők kérésére is – tilos volt elbújtatni és azt a látszatot kelteni, hogy karhatalmi biztosítás nincs jelen. Ezzel ugyanis nem volt elérhető az összpontosítás célja, vagyis a tömeg visszatartása az erőszakos cselekményektől, amelyre végső soron valamennyi intézkedés irányult.

Az alkalmazás alapvető formája a sorfal és a mozgósorfal voltak. A csendőrségi karhatalmi tevékenységet is alapjaiban meghatározó honvédségi Szolgálati Szabályzat megfogalmazása szerint a sorfalak célja az volt, hogy ünnepeken és egyéb nagyobb tömegeket vonzó alkalmakkor bizonyos területeket elkülönítsen és a közlekedésre szabadon tartson. A kirendelt erőt itt rendszerint két sorban, megfelelő térközökkel állították fel. A sorfal biztosítási jellegű formáció volt, amelynek higgadtságot és az erőt kellett sugároznia az összegyűlt tömeg felé. A szabályzat külön kiemelte, hogy a sorfalak kordonparancsnokai minden hangoskodás és felesleges szaladgálás nélkül tartsák fenn a rendet osztagaik körében és ahol kell támogatólag vagy oktatólag lépjenek közbe.⁴¹ A sorfal ideális alakzat volt a tömeg viselkedésének rugalmas követésére és lehetőséget adott mozgásra, kiszorításra, esetleg járőrök kiküldésére is. Rendeltetése mégis békés jellegű volt, a tömeg körülhatárolására, a közlekedés biztosítására és a fegyveres erő jelenlétének demonstrálására szolgált. A tömeg dinamikáját a megelőzés primátusának figyelembe vételével követte. Ezt támasztja alá az is, hogy a sorfalhoz alkalmazott (honvéd) legénység hátbőrönd nélkül vonult ki, a löfegyvert pedig rejtett szuronnyal vállra vagy lábhoz állásban tartotta, vagyis nem harcfeladatra készült.

Ha a várható feladat inkább tömegoszlatási, mint biztosítási jellegű volt, a sorfal elhelyezését megváltoztatták a helyszín lehetőségeinek függvényében. Fő szabály szerint az embertömegtől 10-20 lépésnyire állt fel, hogy a tömeget szemmel tarthassa és támadás esetén ideje legyen védekezni. Arra törekedtek, hogy hátuk mögött házfal vagy más akadály legyen, hogy onnan a csapatot támadás ne érhesse. Ha ez nem volt lehetséges és a tömeg a csapatot körülfogta, egymásnak háttal állva vettek fel védekező pozíciót.

A legfontosabb feladat az volt, hogy a lázongás szervezői kézre kerüljenek, ezért az erre kiküldött járőr az oldal irányból végrehajtott „kiemelés” után az elfogottak személyleírását, az elfogás körülményeit valamint az elfogásban résztvevők neveit feljegyezte, hogy a későbbi eljárásban az adatok rendelkezésre álljanak. Ezeket a csapattal kirendelt hatósági tisztviselőnek később átadták.⁴² Ha a tömeg a fentiek miatt követet dobálva vagy egyéb módon felfegyverkezve támadt a csapatra, újra figyelmeztetni kellett őket a fegyverhasználatra. Ha ez már nem volt lehetséges a parancsnoknak tüzet kellett vezényelnie az ellenszegülő néptömegre.⁴³ A fegyver használata, vagyis a gyalogság szuronytámadása illetve a lovasság rohama előtt lehetőleg a kivonult kürtösökkel a „*roham*” jelet, löfegyverhasználat előtt az „*arcirányból takarodás*” jelet kellett fűjatni, amittől szintén az erőszak megelőzését és a tömeg visszaretentését várták. A kürtjel egyrészt jelzés volt a tömegnek, hogy a karhatalom rövidesen fegyvert használ, másrészt az ellenszegülő katonaviselt férfiak felismerve a kürtjeleket jobb belátásra térhettek.

A lázongó néptömeg szétszórása előtt tehát több felszólításnak kellett elhangoznia. Csak ha ezek eredménytelenek maradtak, akkor kerülhetett sor erőszak alkalmazására. A fegyverhasználat azonban nem volt elkerülhetetlen velejárója a karhatalmi erő kivonulásának. Számos példa mutatja, hogy feldühödött tömeggel szemben is célravezető lehetett a békés, pusztán a csendőrség tekintélyét kihasználó tömegoszlatás, ami az emberek „kikísérését” jelentette az adott területről.

A csapaterős karhatalmi szolgálatot teljesítő csendőrkötélék **lőfegyver-használati jogára** és ennek gyakorlatára külön szükséges kitérni, mivel ez a csendőrség általános lőfegyver-használati szabályaitól eltér. A csendőrségi karhatalom fegyveres erőszakot a Magyar Királyi Honvédség Szolgálati Szabályzatának 72. §-a szerint alkalmazhatott, míg a rendőri segélyt teljesítő csendőrijárőr fegyverhasználatára a Szervezeti Utasítás 11. §-a volt irányadó.⁴⁴ A fegyveres erőszak zavargások elfojtására történő alkalmazását tehát a haderő által kirendelt és a csendőrségi karhatalom azonos szabályozás alapján hajtotta végre. Ennek esetei a következők szerint foglalhatók össze:

1. Zavargásoknál és lázongó mozgalmaknál a felhatalmazott közigazgatási tisztviselő határozott és indokolt kérelmére akkor, ha a megelőző felhívások a törvényes állapot helyreállítására eredménytelenek maradtak és a közbelépés szükségességéről a katonai parancsnok is meg van győződve.

2. Ha a kirendelt csapatot bántalmazták, fegyverrel megtámadják, ha a tömeg fegyverekkel és ellenséges szándékkal nyomul a csapatok felé és attól lehet tartani, hogy működésüket megakadályozzák vagy túlságosan korlátozzák.

3. Ha a közigazgatási tisztviselő nincs jelen akkor a csapat parancsnoka köteles a személy-, tulajdon-, vagy a közintézmények biztonsága elleni támadás esetén a törvényes rend helyreállításra felhívást intézni, mely eredménytelensége esetén saját belátása szerint közbelépni.

A fenti esetekben is fennálltak azonban a fegyverhasználat szigorú korlátai, vagyis a „lehető kímélet” és a célzatosság elve. A lehető kímélet alatt az volt értendő, hogy a fegyvert használó szándékának csak arra szabadott irányulnia, hogy a támadót illetőleg ellenszegülőt a támadás folytatására vagy az ellenszegülésre, a szökni törekvő veszélyes gonosztevőt pedig a szökésre képtelenné tegye.⁴⁵ A kíméletes fellépés másik eleme az volt, hogy a fegyverhasználatkor az öregek, asszonyok és gyermekek védelmére különös figyelmet kellett fordítani.

A célzatosság elve egyrészt abból állt, hogy a fegyverhasználatra jogosult és köteles csendőr a fegyverét csak katonai módon használhatta (pl. a karabélyt lövésre, és nem ütésre, dulakodásra), másrészt abból, hogy a csendőrök ne a levegőbe lőjenek, hanem a fegyveres főcinkosokat és felbujtókat vegyék célba.⁴⁶ A fegyverhasználati jog minden túlhágásáért az egyes csendőr is szigorú felelősséggel tartozott. A csapatból vezényszó nélkül leadott lövést jogtalan fegyverhasználatként kellett elbírálni.

A honvéd Szolgálati Szabályzat szintén összefoglaló jelleggel említi a fenti korlátozásokat. Megfogalmazása szerint az egyes kihívások, valamint a felizgatott tömeg kiabálása és fütyülése folytán – amelyet a népzavargásoktól rendszerint elmaradhatatlannak tartottak – a csapat nem ragadtathatta magát azonnal a fegyver használatára, amíg az ellenséges megnyilvánulások a csapatra nézve veszedelmes következményekkel nem jártak. Ha azonban a löfegyverhasználat szükségessé vált, a csapatnak a csendzavarók teljes szétesztését vagy feltétlen megadását kellett követelnie és semmi szín alatt sem szabadott alkudozásba bocsátkoznia.

Külön említést érdemel a lovassági karhatalmi fellépés, amely minden honvédségi és csendőrségi szabályzó szerint hatásos eszköz volt a felbőszült tömeg féken tartására. Kezdetben a honvéd lovasságot is előszeretettel alkalmazták erre a feladatra. Ilyenkor a fegyvernem békeállományú századai egy-egy szakaszt alakítottak és négy ilyen szakaszból szerveztek egy bevetendő századot.⁴⁷ A karhatalmi feladatok támogatására később minden csendőr kerületben lovas alosztály alakult, melyet sikeresen alkalmaztak. A lovasság kiválóan alkalmas volt arra, hogy tereket fegyveres erőszak nélkül kiürítsen, azonban mindig zárt alakzatban kellett alkalmazni és a szétesztett tömeget nem szabadott üldözni. Fontos lovassági feladat volt továbbá, hogy járőrözés által a tömeg gyarapodását megakadályozza.

Összességében megállapítható, hogy a korszak magyar rendvédelmi struktúrája nem volt karhatalmi tevékenységre koncentrált, különösen nem a csapaterős rendvédelmi teendők tekintetében. A vizsgált időszakban a magyar gyakorlat azt a történelmileg jól bevált és takarékos megoldást követte, hogy szükség esetén a véderő alakulatait alkalmazták nagyobb létszámú, vagy egyszerre több helyen megvalósításra kerülő csapaterős karhatalmi feladat teljesítésére, mivel ilyen helyzetek ritkán álltak elő. A jogi szabályozás és a polgári állam fejlődésével azonban mindinkább előtérbe került a rendvédelmi karhatalom alkalmazása, melynek az a tény kedvezett leginkább, hogy a Magyar Királyi Csendőrség jellegénél fogva alkalmas és képes volt e feladat végrehajtására. A normatív szabályozás katonai taktikák közbiztonsági átültetésén alapult, ezért mind a professzionális csendőri, mind a sorállományú kiképzésen átesett csapaterő számára jól alkalmazhatóak voltak. A közigazgatási struktúrából és a rendfenntartásra vonatkozó korabeli felfogásból adódóan a karhatalom és határterületei ezer szálon kötődtek a polgári hatóságokhoz, így fellépésük folyamatos kontroll alatt állt.

Jegyzetek:

- ¹ 8405/1874. (IV.18.) IM.kr.
- ² 2000/1898. (II.15.) FM.r. 159.§) ; 90 977/1907.BM.hat. ; 1876/XIII.tc. 57. § ; 1898/II.tc. 36. § ; 53. § ; 58. § ; 1899/XLI.tc. 2. § ; 1900/XXVIII.tc. 32. §
- ³ PARÁDI József: Rendvédelem-karhatalom 1867–1945. 112.p.
- ⁴ RAVASZ: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi jogosultságai. ; Idem: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi alkalmazásának szabályozása a Horthy-korban.
- ⁵ NÉMETHY I.köt. 9.p.
- ⁶ 132 505/907. (II.17.) BM.r.
- ⁷ A Magyar Királyi Igazságügy Minisztérium 1867. június 22-én kelt rendelete.
- ⁸ 10 186/1873. (V.9.) IM.kr.
- ⁹ SZUT-1881. 3.§
- ¹⁰ PARÁDI József: Rendvédelem-karhatalom 1867–1945. : op.cit. 116.p.
- ¹¹ PARÁDI József: A magyar rendvédelem fejlesztési reformjai a XIX. század második felétől a XX. század közepéig.
- ¹² PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918 ; PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* ; PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség szervezete.
- ¹³ KILIÁN
- ¹⁴ SZIKINGER
- ¹⁵ EGYED
- ¹⁶ PARÁDI József: Rendvédelem-karhatalom 1867–1945. op.cit.
- ¹⁷ 1912/LXIII.tc.
- ¹⁸ BALLA
- ¹⁹ S. százados
- ²⁰ 1962/1876. (VI.13.) HM.kr.
- ²¹ Loc.cit.
- ²² 4539/1886. (I.16.) HM.kr.
- ²³ Loc.cit.
- ²⁴ 6707/1896. (X.23.) HM.kr.
- ²⁵ Loc.cit.
- ²⁶ 1881/XXI.tc.
- ²⁷ 6707/1896. (X.23.) HM.kr. 3.pont h) alpont
- ²⁸ Loc.cit. 6. pont
- ²⁹ Loc.cit. 9.pont d) alpont
- ³⁰ 58 440/1896. (XI.25.) IM.r.
- ³¹ 9732/1905.HM.r.
- ³² 40 192/1906. (VII.12.) BM.kr.
- ³³ 766/1898. (II.13.) BM.kr.
- ³⁴ 1879/XL.tc. : op.cit.
- ³⁵ 7430/1913. (IX.30.) BM.kr.
- ³⁶ 1913/XXIII.tc. 19. §. ; 1913/XIV.tc. 148. §.
- ³⁷ *A csendőrségi SZUT magyarázata.* 27.p.
- ³⁸ *Szolgálati szabályzat* 217.p. 441.pont. ; 514.pont.
- ³⁹ Loc.cit. 515.p.
- ⁴⁰ PAJOR: 277.p.
- ⁴¹ *Szolgálati szabályzat.* op.cit. 498.pont.
- ⁴² Loc.cit. : 519.pont.
- ⁴³ Csendőrségi SZUT magyarázata: op.cit.
- ⁴⁴ S. százados. op.cit.
- ⁴⁵ SZUT-1900. 168.p. 64.§
- ⁴⁶ Csendőrségi SZUT magyarázata. op.cit. : 27.p.
- ⁴⁷ BERKÓ ; BALLA : op.cit. ; RAVASZ: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi jogosultságai. op.cit. ; Idem: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi alkalmazásának szabályozása a Horthy korban. op.cit.

A jegyzetekben alkalmazott rövidítések:**MONOGRÁFIÁK, KISMONOGRÁFIÁK ÉS HASONLÓ JELLEGŰ KÖTETEK**

- BERKÓ — BERKÓ István (szerk.): *A Magyar Királyi Honvédség története 1868-1918.* Budapest, 1928, Magyar Királyi Hadtörténelmi Levéltár. 92 p.
- NÉMETHY — NÉMETHY Ferenc: *A Magyar Királyi Csendőrség szervezete, szolgálata és viszonya a közigazgatási hatóságokhoz. A Magyar Királyi Csendőrség hatásköre, jogai, szolgálati teendői és eljárása.* I. köt. 72 p. *A Magyar Királyi Csendőrség viszonya a közigazgatási hatóságokhoz.* II-III.köt. 162 p. Budapest, 1900, Országos Központi Községi Nyomda Részvénytársaság. 72 p. és 162 p. /Közigazgatási Könyvtár./
- PARÁDI : *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* — PARÁDI József: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* Budapest, 2012, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 281 p. HU-ISBN 978 963 08 4794 0. /A magyar rendvédelem-történet öröksége, 2./ HU-ISSN 2062-8447.

TANULMÁNYOK

- BALLA — BALLA Tibor: *A Magyar Királyi Honvéd Lovasság karhatalmi célú alkalmazása a dualizmusban Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), XV.évf. (2008) 18.sz. 13-15.p.* HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2004. október 13-án, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Karhatalmi feladatok a bűnmegelőzés és a békefenntartás szolgálatában Európában a XIX-XX. században.*” című XVIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- EGYED — EGYED István: *Karhatalom az önkormányzatban. Városi Szemle, V.évf. (1912) 9.sz. 529-534.p.* Különlenyomat Székesfehérvári házinyomda.
- PARÁDI József Rendvédelem-karhatalom 1867-1945 — PARÁDI József: *Rendvédelem-karhatalom 1867-1945. Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), XX.évf. (2011) 23.sz. 111-123.p.* A tanulmány korábbi változata 2009. október 9-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*A kiegyezéstől az ezredfordulóig felszámolt országos hatáskörű magyar rendvédelmi testületek*” című XXIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI József: *A magyar rendvédelem fejlesztési reformjai a XIX. század második felétől a XX. század közepéig* — PARÁDI József: *A magyar rendvédelem fejlesztési reformjai a XIX. század második felétől a XX. század közepéig.* Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), XV.évf. (2008) 18.sz. 98-112.p. A tanulmány korábbi változata 2004. október 13-án, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Karhatalmi feladatok a bűnmegelőzés és a békefenntartás szolgálatában Európában a XIX-XX. században.*” című XVIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918.* — PARÁDI József: *A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918. Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), VII.évf. (1997) 8.sz. 78-83.p.* HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett magyar rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól — Itálián és Ausztrián keresztül — Budapestig.*” Című VIII. konferenciáján. A tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség szervezete.* — PARÁDI József: *A Magyar Királyi Csendőrség szervezete. Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), XXI.évf. (2011) 24.sz. 80-90.p.* HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2009. december 3-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett magyar rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Csendőrség Ausztria-Magyarországon, illetve Ausztriában és Magyarországon 1849-2005.*” című XXIV. Konferenciáján. A tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- RAVASZ: *A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi jogosultságai.* — RAVASZ István: *A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi jogosultságai. Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), V. évf. (1995) 6.sz. 81-88.p.* HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1994. októberében, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett magyar rendvé-

- delem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme.” című VI. konferenciáján. A tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- RAVASZ: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi alkalmazásának szabályozása a Horthy-korban. — RAVASZ István: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi alkalmazásának szabályozása a Horthy-korban. *Haditörténelmi Közlemények*, CXIX.évf. (2004) 1.sz. 269-284. p.
- SZIKINGER — SZIKINGER István: A rendvédelmi jog szabályozása a dualizmus korában. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, III.évf. (1993) 4.sz. 187–198. p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „A dualista Magyarország rendvédelme.” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- CIKKEK**
- KILIÁN — KILIÁN Zoltán: Francia csendőrélet. *Csendőrségi Lapok*, XIX.évf. (1929) 19.sz. 571-573.p.
- PAJOR — PAJOR Tamás: Összpontosításoknál követendő eljárás. *Csendőrségi Zsebkönyv*, XXVI.évf. (1912.) 277-283 .p.
- S. százados — S. százados: A csendőrségi karhatalom *Csendőrségi Lapok* VII. évf. (1913) 13.sz. 145-148.p.
- SZABÁLYZATOK**
- SZUT-1881. — *Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 1881, Pesti Könyvnyomda Rt. 191 p.
- SZUT-1900 — *Szolgálati utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 1900, Pesti Könyvnyomda. 361 p.
- A csendőrségi SZUT magyarázata. — *A csendőrségi SZUT magyarázata*. Budapest, 1909. Kaufman Á. és fiai 175.p.
- Szolgálati Szabályzat — *Szolgálati Szabályzat a Magyar Királyi Honvédség számára*. (I: rész) az 1875. évi szolgálati szabályzat második kiadása. Budapest, 1915, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság. 255 p.
- JOGSZABÁLYOK**
- 1876/XIII.tc. — 1876/XIII.tc. a cseléd és gazda közötti viszony szabályozásáról, a gazdasági munkásokról és a napszámosokról.
- 1879/XL.tc. — 1879/XL.tc. a magyar büntető törvénykönyv a kihágásokról.
- 1881/XXI.tc. — 1881/XXI.tc. a Budapest-fővárosi rendőrségről.
- 1898/II.tc. — 1898/II.tc. a munkaadók és mezőgazdasági munkások közötti jogviszony szabályozásáról.
- 1899/XLI.tc. — 1899/XLI.tc. a vízmunkálatoknál, az út- és vasútépítésnél alkalmazott napszámosokról és munkásokról.
- 1900/XXVIII.tc. — 1900/XXVIII.tc. az erdő-munkásokról.
- 1912/LXIII.tc. — 1912/LXIII.tc. a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről.
- 1913/XIV.tc. — 1913/XIV.tc. az országgyűlési képviselők választásáról.
- 1913/XXIII.tc. — 1913/XXIII.tc. a választói jog büntetőjogi védelméről.
- A Magyar Királyi Igazságügy Minisztérium 1867. június 22-én kelt rendelete a katonai karhatalomnak végrehajtásoknál igénybe vétele tárgyában. *Magyarországi Törvények és Rendeletek Tára*. I. évf. (1867) 1. füzet. 174.p.
- 10 186/1873. (V.9). IM.kr. — 10 186/1873. (V.9). IM.kr. a végrehajtásoknál szükségelt katonai segédlet kirendeléses költségeinek fedezése körüli eljárás tárgyában. *Magyarországi Rendeletek Tára* VII. évf. (1873) 1. füzet 182-183. p.
- 8405/1874. (IV.18.) IM.kr. — 8405/1874. (IV.18.) IM.kr. a bírósági végrehajtások alkalmával a karhatalomnak s illetőleg a rendőri segélynek miképpen leendő igénybe vétele tárgyában *Magyarországi Rendeletek Tára*, VIII. évf. (1874) 1. füzet 341-342.p.
- 1962/1876. (VI.13.) HM.kr. — 1962/1876.HM.kr. utasítás a sorhadi vagy honvédségi karhatalomnak igénybevétele alkalmával a közhatóságok részéről követendő eljárásról. *Magyarországi Rendeletek Tára*, X. évf. (1876) 1. füzet 285-289.p.
- 4539/1886. (I.16.) HM.kr. — 4539/1886. (I.16.) HM.kr. a sorhadi vagy honvédségi karhatalomnak igénybevétele alkalmával a közhatóságok részéről követendő eljárásról szóló utasítás tárgyában. *Magyarországi Rendeletek Tára*, XII. évf. (1887) 1. füzet 22-29.p.

- 6707/1896. (X.23.) HM.kr. — 6707/1896. (X.23.) HM.kr. a karhatalom igénybe vétele alkalmával a polgári hatóságok által követendő eljárásra vonatkozó utasítás kiadása. *Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára*, XXXIII.évf. (1896) 36.sz. 223-225.p.
- 58 440/1896. (XI.25.) IM.r. — 58 440/1896. (XI.25.) IM.r. a karhatalom igénybe vétele tárgyában. *Igazságügyi Közlöny*, V.évf. (1896) 11.sz. 357.p.
- 766/1898. (II.13.) BM.kr. — 766/1898. (II.13.) BM.kr. a népgyűlések tárgyában. *Belügyi Közlöny*, XXXII.évf. (1898) 1.sz. 226.p.
- 2000/1898. (II.15.) FM.r. — 2000/1898. (II.15.) FM.r. a munkaadók és a mezőgazdasági munkások közötti jogviszonyok szabályozásáról szóló 1898: II. t.c.z. végrehajtása, továbbá az igazolványok kiállítása, az elveszett, megtelt, vagy megsemmisült igazolványok megújítása körüli eljárás, valamint az eljárási szabályok tárgyában. *Magyarországi Rendeletek Tára*, XXXII.évf. (1898) 299-363.p.
- 9732/1905.HM.r. — 9732/1905.HM.r. a csendőrségi utasítás módosításáról *Magyarországi Rendeletek Tára*, XXXIX. évf. (1905) II. kötet 1269. p.
- 40 192/1906. (VII.12.) BM.kr. — 40 192/1906. (VII.12.) BM.kr. a főispánok karhatalom-igénybevételi jogának megszüntetéséről. *Magyarországi Rendeletek Tára*, XL. évf. (1906) 4. füzet. 1004.p.
- 132 505/1907. (II.17.) BM.r. — 132 505/1907. (II.17.) BM.r. a csendőr járőrök megerősítése. *Belügyi Közlöny* XIII. évf. (1908) 8.sz. 71.p.
- 7430/1913. (IX.30.) BM.kr. — 7430/1913. (IX.30.) BM.kr. a gyülekezési jog gyakorlásáról. *Magyarországi Rendeletek Tára*, XLVII. évf. (1913) 4. füzet 1298-1301.p.
- 90 977/1907.BM.hat. — 90 977/1907.hat. a járási főszolgabíráknak a mezőgazdasági munkások elővezetésére vonatkozó és nem a területükön fekvő csendőrőrsökhöz szóló megkereséseiket, ezen őrsökhöz az illetékes közigazgatási hatóságok útján kell intézniük. *Belügyi Közlöny*, XII. évf. (1907) 40.sz. 384.p.

